

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОНИКЛИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЗАПОРУКА ЇЇ УСПІШНОСТІ В ПРОФЕСІЯХ СОЦІОНОМІЧНОГО ТИПУ

PSYCHOLOGICAL INSIGHT OF AN INDIVIDUAL AS A KEY TO SUCCESS IN SOCIO-ECONOMIC PROFESSIONS

У статті обґрунтовано розгляд психологічної проникливості як запоруки успішності людини в професіях «людина-людина». Визначено, що у сучасних кризових умовах людина часто опиняється у ситуації, коли їй треба максимально реалізуватися, бути успішною. Особливо значущою вирішення цієї проблеми є в соціономічних професіях, де основна сфера діяльності – це взаємодія між людьми, що потребує сформованості певних психологічних характеристик, однією з яких є саме психологічна проникливість.

За результатами проведеного теоретико-методологічного аналізу встановлено, що дослідники психологічної проникливості часто концентруються на визначенні даного феномену, вивченні його складових, структури, функцій. Водночас сама психологічна проникливість визначається як психологічна риса особистості, яка впливає на успішність її діяльності у різних сферах людського буття, є характеристикою компетентного професіонала (за даними досліджень Н. Дмитріюк, М. Е. Білової, Г. Ш. Коваль, М. К. Кременчуцької, О. П. Саннікової, В. В. Куліченко, І. І. Скаковська, О. А. Кисельова та ін.).

Щодо професійного аспекту, то психологічна проникливість важлива у професіях, які безпосередньо реалізуються у комунікації, взаємодії між людьми, так званих професіях соціономічного типу.

Виявлено, що на успішність впливає не тільки вираженість психологічної проникливості, значущим є її поєднання з іншими психологічними якостями, що притаманні людині і впливають на її успішність в професіях «людина-людина». Дослідники до таких характеристик відносять комунікабельність, емпатію, толерантність, когнітивні здібності тощо.

Підкреслено важливість визначення чинників розвитку психологічної проникливості, а також вікових особливостей розвитку – моменту, коли вона починає дієво впливати на становлення успішності людини. Визначено значущість виявлення ціннісної, смислової сутності людини з розвинутою психологічною проникливістю, її природна чи соціальна заданість, що й визначено як один з напрямків подальших досліджень успішності особистості.

Загальним підсумком є те, що особливо важливою є психологічна проникливість для досягнення успіху, формування успішності особистості, високого рівня професіоналізму у професіях, що передбачають реалізацію професійної діяльності у взаємодії з іншими людьми, саме професіях соціономічного типу.

Ключові слова: успішність, успіх, психологічна проникливість, особистість, діяльність, комунікація, емпатія.

The article substantiates the consideration of psychological insight as a key to human success in the «person-to-person» professions. It is determined that in today's crisis conditions, a person often finds himself or herself in a situation where he or she needs to be maximally realized and successful. The solution to this problem is especially significant in socio-economic professions, where the main field of activity is the interaction between people, which requires the formation of certain psychological characteristics, one of which is psychological insight.

Based on the results of the theoretical and methodological analysis, it is found that researchers of psychological insight often focus on defining this phenomenon, studying its components, structure, and functions. At the same time, psychological insight itself is defined as a psychological trait of a personality which affects the success of his or her activities in various spheres of human existence, and is a characteristic of a competent professional (according to the studies of N. Dmytriuk, M. Bilova, G. Koval, M. Kremenchuk, O. Sannikova, V. Kulichenko, I. Skakovska, O. Kyselova, and others).

As for the professional aspect, psychological insight is important in professions that are directly realized in communication, interaction between people, the so-called socio-economic professions.

It has been found that not only the severity of psychological insight affects success, but also its combination with other psychological qualities inherent in a person and affecting his or her success in the «person-to-person» professions is significant. Researchers include such characteristics as sociability, empathy, tolerance, cognitive abilities, etc.

The importance of determining the factors of development of psychological insight, as well as age-specific features of development – the moment when it begins to effectively influence the formation of human success – is emphasized. The significance of identifying the value and meaningful essence of a person with developed psychological insight, its natural or social predetermination, which is defined as one of the directions for further research on personality success, is determined.

The general conclusion is that psychological insight is especially important for achieving success, forming a successful personality, a high level of professionalism in professions that involve the implementation of professional activities in interaction with other people, namely professions of the socio-economic type.

Key words: performance, success, psychological insight, personality, activity, communication, empathy.

УДК 159.923

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.62.10>

Бикова С.В.

к.психол.н., доцент,
доцент кафедри філософії, політології,
психології та права
Одеська державна академія
будівництва та архітектури

Вступ. У сучасних кризових умовах в Україні та світі, пересічна людина часто опиняється у ситуації безробіття, віднайдення можливостей для особистісної та професійної самореалізації, пошуку роботи, підвищення ефек-

тивності власної діяльності, досягнення успіху у професійному самоздійсненні тощо. Водночас соціум продукує запит саме на таких, самостійних, творчих, активних та продуктивних професіоналів, які самотужки опановують

себе в складних ситуаціях, долають складнощі, вирішують практичні завдання, власне є успішними. Тож проблема виявлення чинників, які є запорукою успішності фахівців стоїть гостро як ніколи.

Значущою вирішення цієї проблеми є в соціономічних професіях, де основна сфера діяльності – це комунікація, яка потребує для досягнення конкретних цілей та задіяності креативності у вирішенні завдань, особливих вмінь та навичок, а також сформованих психологічних характеристик, однією з яких є саме психологічна проникливість.

Виклад основного матеріалу. Психологічна проникливість вивчалась у працях багатьох українських та зарубіжних науковців (О. А. Кисельова, 1999; О. П. Саннікова, 2005; М. Е. Білова, Г. Ш. Коваль, М. К. Кременчуцька, 2020; О. М. Гомонюк, 2018 та ін.).

Щодо визначення психологічної проникливості, то О. П. Саннікова в контексті розробленої структури особистості розглядає психологічну проникливість як складну властивість, яка є інтегральною, охоплює різні рівні і виявляється у тому, що особистість буде відображати внутрішній світ іншого, може миттєво зробити висновки щодо характеру, психічного стану, переживань іншої людини [9, с. 170].

Саме психологічну проникливість визначають дослідники як психологічну особливість компетентного професіонала, успішного в комунікації з іншими людьми.

Зокрема, Н. Дмитріюк зауважує, що психологічна проникливість є запорукою успіху професіях «людина – людина» і важливою психологічною якістю, яка допомагає їй носію розуміти потребу іншого, складати психологічний портрет особистості швидко та чітко [4].

Успішні психологи володіють такою психологічною характеристикою як психологічна проникливість, зазначають М. Е. Білова, Г. Ш. Коваль, М. К. Кременчуцька, психологічна проникливість є складником їх професійної компетентності, показником професійної зрілості психолога [1], практичний психолог має передбачати наслідки своєї діяльності, вміти прогнозувати поведінку іншої людини [8].

О. М. Гомонюк додає, що психологічна проникливість є запорукою успішної діяльності менеджерів, а її формування є однією зі складових їх професійної підготовки, яка виявляється у здатності менеджерів визначати психологічні особливості інших людей, їх психічні стани, мотиви діяльності та поведінки [3].

Психологічна проникливість опосередковано через професійне спостереження визначається як професійно важлива якість особистості слідчого, тобто психологічна проникливість на думку окремих вчених – форма здійснення професійного спостереження. Адже психологічна проникливість є здатністю

передбачати, визначати емоційні реакції, особистісні особливості, риси, характер, мотиви дій, діяльності та поведінки іншої людини, тому психологічна проникливість допомагає ефективно вирішувати широке коло професійних завдань. А з урахуванням специфіки слідчої діяльності, проведення слідчих дій, психологічну проникливість є професійно важливою якістю слідчого [10].

Дослідження педагогічних працівників показало, що всі вони володіють цією якістю – психологічною проникливістю, але у різному рівні. Переважна більшість демонструє психологічну проникливість на достатньому рівні, хоча у певного відсотка вихователів психологічна проникливість інертна. Тому важливим після визначення цього факту пошук шляхів корекції даної якості, підтримки розвитку здібності до психологічної проникливості. Встановлено існування специфіки прояву психологічної проникливості, а низький рівень психологічної проникливості демонструє менше 20% педагогів – саме ця категорія і потребує психокорекційної допомоги [4].

Шляхи психокорекції, психологічної допомоги можна віднайти через задіяння зв'язаних психологічних характеристик. І розвивальний вплив здійснювати опосередковано.

Встановлено значущість когнітивних здібностей у вираженості певних типів психологічної проникливості, мова йде не про загальновідомі завдання на міркування та умовиводи, а про виправлення хибних інтуїтивних припущень, що співвідносяться з психологічною проникливістю. Результати досліджень показують додатні кореляції між когнітивними здібностями та проникливістю [12], що вказує на те, що в успішності важливе, крім психологічної проникливості поєднання інших психологічних особливостей, серед них значущими є когнітивні характеристики.

За даними дослідження В. В. Куліченка психологічна проникливість переважно додатно зв'язана з емоційним інтелектом [6].

Особи, які є психологічно проникливі, характеризуються естетичною чутливістю, вони комунікативні, емоційно стабільні, сензитивні, соціально компетентні, вміють співпереживати іншому. Розуміють складність та багатомірність соціального існування, водночас мало орієнтуються на якісь конкретні критерії для побудови ефективної діяльності, у тому числі пізнавальної. Вони в складних ситуаціях займають активну життєву позицію, комунікативні, але можуть незалежності сприймати соціальне оточення, бути відстороненими та дистанційованими. Серед умов розвитку психологічної проникливості можна виділити розлогий соціальний досвід, емоційний інтелект людини, стильові характеристики діяльності, можливість соціального дистанціювання для

забезпечення об'єктивності висновків. Досвід успішного проходження складних життєвих ситуацій теж позитивно впливає на психологічну проникливість особистості, психологічна проникливість обов'язково проявляється в міжособистісних стосунках [2]. Важливість такого поєднання є для нас поштовхом для подальших пошуків детермінації успішності, яка теж має певні типи та механізми становлення, припускаємо, що в соціономічних професіях значущою є емпатійність, толерантність та інші змістові особистісні компоненти гуманістичної спрямованості особистості, що детерміновано розвитком людської спільноти.

Якщо говорити про типи психологічної проникливості, то кожен тип характеризується специфікою емоційності, емпатійності, емоційного інтелекту та іншими особистісними характеристиками. Це дозволило В. В. Куліченко дійти висновку щодо ресурсності самої психологічної проникливості, яка зумовлює структурні особливості психологічної проникливості на різних рівнях та дозволяє людині ефективно приймати рішення, коли інформації для цього недостатньо (невизначеність стресовий стан, дезадаптація тощо). Таким чином проникливість є набагато більшим, чим просто відтворення, оскільки містить включення уяви, творчих здібностей, що визначає психологічну проникливість унікальною індивідуальною здатністю людини [6].

Психологічна проникливість досліджувалася як професійно важливих якостей (ПВЯ) особистості, яка працює в правоохоронних органах, а саме входить в структуру професійно важливих якостей слідчого. Встановлено за результатами аналізу існуючих відомостей, що психологічна проникливість є складовою ПВЯ та необхідна для провадження слідчої діяльності. Адже:

по-перше, працівники правоохоронних органів повинні «вміти читати та розуміти мову зовнішніх проявів психології людини», оскільки мова зовнішніх проявів надає більш достовірні відомості, ніж слова;

по-друге, проявляються інтуїція правоохоронця;

по-третє, психологічна проникливість задіяна у професійному психологічному спостереженні і саме через цей процес розкривається її мета, структура та зміст;

по-четверте, використовується у візуальній психодіагностиці, навички якої для співробітників правоохоронних органів є важливими для здійснення професійної діяльності;

по-п'яте, таким чином розкриваються якості особистості у психологічній структурі слідчої діяльності, які виявляються у здатності визначати поведінкові та особистісні особливості об'єкта слідчої діяльності, здійснювати психодіагностику, у тому числі візуальну, визначати правдивість чи неправдивість наданих показів тощо [10].

С. О. Ларіонов серед особистісних рис представниць жіночої статі, які успішні в навчальній діяльності виділяє домінування загальної активності, сміливості, емоційної усталеності та товариськості, не акцентуючись на проникливості, а серед представників чоловічої статі виділяють вираженість емоційної зрілості, комунікативності, домінантності тощо [7], тож важливим є саме реалізації в професії «людина-людина» для актуалізації психологічної проникливості.

О. Фурман не зазначає необхідність вираженості психологічної проникливості для успішності особистості, розглядаючи інваріанти розвитку Я-концепції, розглядаючи особистісну, соціальну, ситуативну успішність тощо [11]. Це є ще одним з напрямків подальших пошуків детермінант психологічної проникливості – через розгляд Я-концепції та інваріант її розвитку.

Підсумовуючи зауважимо, що особливо важливою є психологічна проникливість для досягнення успіху, формування успішності особистості, високого рівня професіоналізму у професіях, що передбачають реалізацію професійної діяльності у взаємодії з іншими людьми, професіях соціономічного типу (С. Макаренко, 2017; І. Скаковська, 2018 та ін.).

Висновки. За результатами проведеного теоретико-методологічного аналізу встановлено, що дослідники психологічної проникливості часто концентруються на визначенні даного феномену, вивченні його складових, структури, функцій. Водночас сама психологічна проникливість визначається як психологічна риса особистості, яка впливає на успішність її діяльності у різних сферах людського буття.

Щодо професійного аспекту, то психологічна проникливість важлива у професіях, які безпосередньо реалізуються у комунікації, взаємодії між людьми, так званих професіях соціономічного типу.

Встановлено, що на успішність впливає не тільки вираженість психологічної проникливості, значущим є її поєднання з іншими психологічними якостями, що притаманні людині і впливають на її успішність в професіях «людина-людина». Дослідники до таких характеристик відносять комунікабельність, емпатію, толерантність, когнітивні здібності, емоційний інтелект тощо.

Важливим, на наш погляд, є визначення аспектів розвитку психологічної проникливості, моменту, коли вона починає дієво впливати на становлення успішності людини. Також значущим є ціннісна, смислова сторона людини з розвиненою психологічною проникливістю, її природна чи соціальна заданість, що й буде напрямком наших подальших досліджень успішності особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білова М.Е., Коваль Г.Ш., Кременчуцька М.К. Психологічна проникливість як складник професійної компетентності майбутніх психологів. *Габітус*. 2020. Випуск 16. С.71-75.
2. Вовк А.О. Особистісні детермінанти психологічної проникливості. *Наука і освіта*. 2013. № 7. С.25-29.
3. Гомонюк О.М. Психологічна складова професійної підготовки менеджерів. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. 2018. Вип. 31. С. 91-101.
4. Дмитріюк Н. Психологічна проникливість як складник професіоналізму педагогів. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/20/53/388>
5. Кисельова О.А. Особливості психологічної проникливості у осіб з різною емоційною диспозицією. Автореф. дис. ... канд. психол. наук. К., 1999. 19 с.
6. Куліченко В.В. Особливості психологічної проникливості та її вплив на прийняття рішень. *Наукові перспективи*. 2023. № 5(35). С. 800-813.
7. Ларіонов С.О. Психологічні чинники навчальної успішності курсантів ВНЗ МВ. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. Харків, 2017. С. 60-64.
8. Макаренко С. Формування професійно-психологічних якостей у діяльності практичного психолога. *Вісник Львівського університету*. Серія Психологічні науки. 2017. Вип. 1. С. 88-96.
9. Саннікова О.П. Психологічна проникливість: концептуалізація феномена. *Наука і освіта*. 2005. № 5-6. С. 170-172.
10. Скаковська І.І. Особливості психологічної проникливості як окремої професійно важливої якості особистості слідчого. Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали X Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, м. Одеса, 30 березня 2018 р. Одеса: ОДУВС, 2018. С. 69-70.
11. Фурман О. Успішність, успіх і Я-концепція особистості. *Психологія і суспільство*. 2023. № 1. С. 191-198.
12. Matthieu Raelison, Valerie A. Thompson, Wim De Neys. The smart intuitor: Cognitive capacity predicts intuitive rather than deliberate thinking. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2020.104381>